

No: 796 – Mahreç İşareti

DÖŞEMEALTI EL HALISI

Tescil Ettiren
DÖŞEMEALTI BELEDİYESİ

Bu coğrafi işaret, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 27.08.2020 tarihinden itibaren korunmak üzere 08.07.2021 tarihinde tescil edilmiştir.

Tescil No	: 796
Tescil Tarihi	: 08.07.2021
Başvuru No	: C2020/246
Başvuru Tarihi	: 27.08.2020
Coğrafi İşaretin Adı	: Döşemealtı El Halısı
Ürün / Ürün Grubu	: Halı / Halılar ve kilimler
Coğrafi İşaretin Türü	: Mahreç işareti
Tescil Ettiren	: Döşemealtı Belediyesi
Tescil Ettirenin Adresi	: Yeniköy Mah. Atatürk Cad. No:521 Döşemealtı ANTALYA
Coğrafi Sınır	: Antalya ili Döşemealtı ilçesi
Kullanım Biçimi	: Döşemealtı El Halısı ibaresi ve mahreç işareti amblemi, ürünün kendisi veya ambalajı üzerinde yer alır. Ürünün kendisi veya ambalajı üzerinde kullanılmadığında, Döşemealtı El Halısı ibaresi ve mahreç işareti amblemi, işletmede kolayca görülecek şekilde bulundurulur.

Ürünün Tanımı ve Ayırt Edici Özellikleri:

Döşemealtı El Halısı 12. yüzyıldan sonra Anadolu'ya gelip Antalya ilinin Döşemealtı ilçesine yerleşen Teke yörekları tarafından coğrafi sınıra özgü sarma tezgâhlarda elde Türk (Gördes) düğümü ile dokunan bir halıdır. Bilinen en eski Döşemealtı El Halısı bugün Antalya Müzesinde sergilenmekte olan Halelli'dir.

Döşemealtı El Halısının atkısı ve çözgü ipi koyun yününden yapılır. Türk (Gördes) düğümünde ilmek ipliği, iki bitişik çözgü teline yani çözgü tellerinin çevresinden iki defa dolandırılarak atılır. Uçlar bu iki telin arasından çekilir. Bu düğüm çözgü ipliklerinin her ikisinden de eşit olarak dolanmasıyla oluşur. Türk düğümü kullanıldığında, geometrik ve üsluplaşmış desenler dokunurken daha iyi motif şekilleri elde edilir. Halının düğüm kalitesi cm² veya dm²'deki düğüm sayısı ile ölçülür. Döşemealtı El Halısında eskiden cm² de 3 x 4 hatta 4 x 4'lük bir kaliteye rastlanırken bugün bu sayı 2 x 2'ye kadar düşmüş durumdadır.

Döşemealtı El Halısının kenar örgüsü kilim şeklinde dokunur. Kenar örgüsü halının ilmeksiz kısmıdır. Kenar örgüsünde kullanılan ip de yündür ve halının zemin rengindedir. Kenar örgüsünün eni 1 cm ile 1,5 cm arasında değişir. Kilim örgüsü 2 cm ile 3 cm kalınlığında dokunur. Kilim örgüsünün rengi kenar örgüsünün rengi ile aynıdır.

Döşemealtı El Halısı genellikle kareye yakın seccade boyutunda dokunmakla birlikte en küçük ebadı 71x120 cm, en büyük ebadı ise 143x196 cm'dir. Bu dokumalardan kilim, çanta ve duvar halıları da yapılır. Kullanılan desenler yüzyılların kültürel birikimi sonucunda ortaya çıkmış olup her desen ve renk ayrı bir anlam taşır.

Döşemealtı El Halısı çeşitleri aşağıdaki gibidir.

Halelli Halı (Seccade)

74x126 cm boyutlarındadır. Zeminin simetrik bir desene göre yerleştirilmiş yöreye has şingır, yantar, çıkarımdan (Arap), ek gibi geometrik ve sembolik motiflerle dolgulandığı halılara "halelli" denir. Kenar suyunda ise öküz sidiği ve tutmaç suyu bulunur.

Toplu Halı (Seccade)

74x130 cm boyutlarındadır. Zeminde iri, haçvari iki veya üç motif boyuna sıralanır. Toplu göbekli orta zeminde top, çiçek ve dal motifleri de görülebilir.

Akrepli Halı (Seccade)

77x128 cm boyutlarındadır. Çeyiz amaçlıdır. Zeminde çengellerden meydana gelen eşkenar dörtgen şekilli madalyonun iç dolgusunu akrep motifi oluşturur. Madalyonların köşesinde birer çiçek motifi yer alır. Açık mavi, kırmızı, beyaz, kiremit rengi ve koyu mavi renklidir. Kıvrımlar içinde çiçek köşelerde kıvrım, kenarlarda ise içten dışa göynek yanışı, kocasu, tutmaç suyu yanıışlarıyla süslüdür. Zeminde cıracman veya mersin yaprağı yanışı, mihrap köşelerinde de heybe suyu motifi yer alır.

Dallı Halı (Seccade)

68x119 cm boyutlarındadır. Halının orta zemininde dallı motifi yer alır. Dallı motifi genellikle küçük seccadelerde kullanılır. Ana motif olan dallı motifini dokuyucu kadınlar "tırnaklı çiçek" olarak da adlandırır. Dallı motifin dışında ve iç zeminin köşelerinde de mersin yaprağı bulunur.

Dallı-Akrepli Halı (Seccade)

73x138 cm boyutlarındadır. Akrep, dal, heybe suyu, kıvrım ve tutmaç suyu motifleri kullanılır.

Camili Halı (Seccade)

70x140 cm boyutlarındadır. Tutmaç suyu, ambarlı su, cami ve yıldız motifleri kullanılır.

Kocasulu Halı (Seccade)

79x136 cm boyutlarındadır. Halının orta zemininde enli kenar bordürü olarak görülen kocasu motifi yer alır. Kocasu motifinin ana unsurları koçboynuzu ve boynuzların arasında yer alan kıvrımlardır.

Dokunan halılar; renklerini nem ve güneşin etkisiyle tüketicilerin tercih ettikleri pastel tonlara dönüştürmek amacıyla Döşemealtı ilçesinin Camili, Ekşili, Ilıca, Killik, Karataş, Ahırtaş, Dereli, Karaveliler, Selimiye ve Kovanlık Mahallelerinde binlerce dönümlük tarla ve boş araziye serilir. Bölge yaz boyunca Döşemealtı El Halılarıyla dolar.

Üretim Metodu:

Döşemealtı El Halılarının atkısı ve çözgüsü yün iptir. Yün, kirmen isimli bir aletle eğrildikten sonra kullanılır. Eski halılarda kırmızı, mavi, lacivert, yeşil ve beyaz renkler kullanılırken günümüzde ise kırmızı, bordo, yeşil, siyah, koyu ve açık mavi ve doğal sarı hâkimdir.

Halı ipleri önce acılama işleminden geçirilir. Bu işlem; ezentere, hayıt, asma yaprağı, ceviz kabuğu gibi bitkilerin herhangi biri ile yapılır.

Acılama İşlemi:

Kazanın içine elde eğirilerek kelep (bir şeye sarılmış yaklaşık 100-150 metre büyük iplik çilesi) haline getirilmiş bir sıra yün ip kazanın ölçüsüne göre yayvan şeklinde dizilir. Üzerine kıyılmış ezentere (ya da diğer bitkilerden birinin) yaprak ve dalları koyulduktan sonra tekrar bir sıra ip yayvan şeklinde dizilir. Bunun üzerine takriben bir yemek kaşığı limon tuzu ve bir yemek kaşığı sey karışımı ilave edilir, sonrasında kazan iplerin üzerini kapatacak şekilde su ile doldurulur. Boyamanın sağlıklı olabilmesi için kazanın içindekilerin üzerine ağırlık konur. İpler sarı renk alana kadar (yaklaşık 1-1,5 saat) kaynatılır. Kazandan çıkarılan ipler asılarak kurutulur.

Doğal Boya Bitkileri ve İplik Boyama:

Mavi ve Yeşil Renk: Yeşile boyanacak ipler tabiattaki çeşitli bitkilerden elde edilir. Hayıt, asma yaprağı (bağ bozumunda) ve ezentere bunların en çok kullanılanlarıdır. Bu bitkilerin herhangi biri kullanılarak beyaz ip şapla mordanlanarak boyanır. Kurutmaya bırakılır. İpi yeşil veya maviye boyamak için önce çömlek küp içinde labada kökü un haline getirilir. Aynı işlemde geçirilen limon kabuğu ve meşe ağacından elde edilen kül suyu çömleğe konur. Boyama derecesi 27-28 °C'dir. Bu işlem genelde yazın yapılır. Kışın yapılacaksa çömlek hayvan gübresine gömülür. 1 kg ipi maviye boyamak için 1 çorba kaşığı indigo çömleğin içine eklenir. Yeşile boyamak için sarı boya maddesi çömleğe tekrar eklenmelidir. Bu işlem üç gün sürer. İndigo maddesi çok koyulursa boya kusar. Yeşil ve mavi için indigo küpü kurulan 40-50 litrelik su alan bir kazan için 100 g çivit boya, 200 g hidrosülfite, 100 g kosfit (indigo küpü için hazırlık), 60 g boncuk tutkalı, 1,5 çay bardağı amonyak ve iki tane kavanoz hazırlanır. Daha sonra 100 g çivit ve 1 fincan su kavanoza konulup eritilir. Bunun üzerine bir kapta hazırlanmış olan 100 g hidrosülfite soğutularak dökülür. 80-100 g kosfit diğer boş bir kavanozda suyla eritilir. Konulacak su, diğer kavanoza eklendiğinde taşmayacak kadar olmalıdır. Hazırlanan karışım kavanoza dökülür ve karıştırılır. Kavanozda indigo su hazır olur. 50-60 litrelik bir kazanın içine 100 g hidrosülfite atılır. 1,5 çay bardağı amonyak dökülüp karıştırılır. Boyanın rengini korumak için boncuk tutkalı, sıcak suda eritilmiş olarak kazan içine dökülüp karıştırılır. Yaklaşık 120 dakika beklenerek kazan ısısı ve kavanoz ısısı ölçülür. Kazan kavanozdan sıcak olmayacak şekilde kavanozdakiler kazana dökülüp karıştırılır. 20 dakika beklenir. Kazanda mayalanma işlemi için bırakılır. Mayalanmış küp yavaş yavaş kokmaya başlar ve koku gelmeye başladığı zaman kazan artık mayalanmıştır. 2 kg'lık beyaz ipler kazana konulup 10-15 dakika bekletilir ve mavi renk elde edilmiş olur. Sarı rengin eklenmesiyle de yeşil elde edilir.

Kahverengi: Ceviz kabuğu ve palamutla kahverengi elde edilir. Kendi kendisini mordanlama özelliğine sahip olan bu bitkilerde mordan malzemesi kullanılmaz. Palamudun çekirdekli kabuğu, sumak ve saçkıbrıs mordan malzemesi ile kaynatılarak elde edilir. 1 kg ip için 400 g palamut kazana konulup su ilave edilir. Kazanın altındaki

ateş yakıldıktan sonra ipler ilave edilir. Bir saat kaynamadan sonra palamudun rengi iplere geçecek ve kahverengi elde edilmiş olacaktır.

Siyah: Kahverengiye boyanan ipler başka bir kaptan 1 kg için 400 g tuz, 40 g demir oksitle birlikte boyamaya devam edilerek siyah renk elde edilir.

Döşemealtı El Halısı sarma tezgâhlarda dokunur. Yörede tezgâha ıstar denir. Tezgâhlardaki gücü ve varan gelen yuvarlaktır. Diğer tezgâhlarda olduğu gibi tezgâhın bir tarafında gerdirm tertibatı vardır. Üst merdaneye kolan halkalı doğru demir takılır. Alt merdaneye ise çember takılır. Dokumacıların bir kısmı alt merdaneye çember yerine yan tahtanın tabanına sabit bir halka takmıştır. Gerdirm işlemi bu şekilde gerçekleştirilir. Döşemealtı El Halısında kullanılan tezgâhların diğer bir özelliği de tezgâhın duvara dik dayanması ve duvarla tezgâh arasında belli bir açının olmasıdır. Dokunan halı diğer tezgâhlarda olduğu gibi alt merdaneye sarılır, fakat bu sarılma işlemi arkadan öne doğru yapılır. Bu işlemin nedeni de dokumacıların elinde desen kâğıdı olmamasından dolayı tekrar eden rapor desenlerini, dokunan kısmın arkasına bakarak dokumalarıdır. Desen kâğıdının olmayışının nedeni Döşemealtı'nda halı çeşidinin fazla olmaması ve yıllardır dokunan desenlerin artık ezberlenmiş olmasıdır.

Döşemealtı El Halısının dokunması ile ilgili terimler ve bunlarla ilgili açıklamalar aşağıdaki gibidir.

Çözü: Döşemealtı El Halılarının çözgülekleri kirman adı verilen bir aletle eğrilir. Çözü numarası 3,5 numara yün ipin çift bükümü diye tabir edilir. Çözünün rengi doğaldır.

Atkı: Halının ilmek sıraları arasına ve halının enine paralel olarak geçirilen çözgü ile beraber halının zemin dokumasını oluşturan yün ve pamuk iplerdir. Döşemealtı El Halısının atkıları yündür. Atkı numarası 2,5 m'dir. Atkının rengi dokunan halının rengi ile aynıdır. Döşemealtı El Halısında atkı her düğüm sırasından sonra, önce süzme atkı sonra basma atkı olarak atılır. Alt ve üst atkılarının numaraları aynıdır.

İlmelik: İlmelik ipini yöre halkı kendi hayvanlarından temin ederler. Yapağı önce kirmanla eğrilir ve boyanır. İlmelik ipi çift kat olup 2 numara ip kalınlığındadır.

Kilim Örgüsü: 2 cm ile 3 cm kalınlığında dokunur. Kilim örgüsünün rengi kenar örgüsünün rengi ile aynıdır. Fakat içindeki renklerden dokunanlar da vardır. Döşemealtı El Halısında kilim örgüsü varan gelenle örülür.

Çiti: Halı boyu yönünde başlangıç ve bitim uçlarında ve saçakların dibinde çözgü ve atkı ipliklerinden oluşan zincir şeklinde bir dokumadır. Çiti örgü olarak yapılır. Kenarları saç örgüsü gibi örülür. Bazılarında kör düğüm yapılır.

Kirkit: Dokumanın sıklığını ayarlama için kullanılan parçaya kirkit denir. Döşemealtı El Halısında demir kirkit kullanılır. Her düğümden sonra atkılar kirkitle dövülerek sıkıştırılır.

Makas: Döşemealtı El Halısında kullanılan makas, ayarlı makas olup, halıların hav yüksekliği 7-8 mm arasındadır. Dokumacıların büyük bir kısmı 2-3 sıra ilmek attıktan sonra kesim yaparlar.

Bıçak: Dokumada ilmek ipi kopartmak için kullanılan malzemedir.

Kök boyası bitkisi: Yüksek yaylalarda yetişir, sarmaşık tipindeki bitkinin kökünün kurutularak toz haline getirilmesinden elde edilir.

Sumak Bitkisi: Yol kenarlarında ve kırsal alanlarda yetişir.

Sey: Limon tuzuna benzer, kekremsi bir tadı vardır. Hazır halde satılır.

Kenar Süslemeleri

Döşemealtı El Halısının kenar süslemeleri şekillerine göre adlandırılır. Kenar süslerine halk arasında "su" denir. Bunların geniş bordürlülerine; kocasu, nacaklı su, büyük albay suyu, laleli su, deve suyu, dar bordürlülerine ise; bulanık, göynek yanı (çingilli aksu), motor izi suyu, tutmaç suyu, küçük tutmaç suyu, kırmızı toplu su, mersin yapağı suyu, öküz sidiği, keme dişi, kedi izi ve küçük albay suyu denir.

Dal: Dallı ve dallı akrepli halıların temel motifidir.

Kocası: Döşemealtı El Halısının enli kenar süslemelerinde görülen koç boynuzu motifidir.

Nacaklı Su: Kancaya benzer şekillerin içte ve dışta ardı ardına dizilişinden meydana gelir.

Büyük Albay Suyu: Kovanlık Köyünde dokunan kenar suyunda yer alan albay suyu motifi 1960 yıllarında yöreye gelen bir albayın köye getirip dokuttuğu bir halıdan dolayı bu adı almıştır.

Laleli Su: Yayvan ve stilize (sadeleştirilmiş) laleyi andıran çiçeklerden meydana gelir.

Bulanık: Karşılıklı üçgenlerin sıralanışı ve oluşturulan zikzak modelin ortalarına farklı renkte noktalar işlenmesi suretiyle oluşturulan kenar süsüdür.

Çingilli Aksu (Göynek Yanışı): İç bordürde kullanılır. Gömleklerin yaka ve etek uçlarına yapılan kanaviçe deseninden esinlenilerek oluşturulmuş bir desendir.

Motor İzi Suyu: Birbirine paralel, vev ve kısa hatlardan meydana gelir. Motorlu bir vasıta lastiğinin bıraktığı izi andırır.

Küçük Albay Suyu: Yayvan sapak boşluklarına yerleştirilmiş iri stilize çiçek, küçük üçgen dolgular ve geometrik şekillerden ibarettir.

Kırmızı Toplu Suyu: Stilize sekiz köşeli iri çiçeklerden meydana gelir. Altıgen şekli verilir

Küçük Tutmaç Suyu: İki şekilde görülür. Birincisinde verev boncuk dizileri arasındaki boşluklar bu dizilere paralel kalınca hatlarla, ikincisinde ise köşelerde bıçak uçları, ortalarda stilize küçük çiçeklerle bezelidir.

Tutmaç Suyu: Eski halılarda enli, yeni halılarda dar bordür olarak kullanılır. Çok kullanılan ve kökü çok eskilere giden bir bordürdür. Vev koyungözü dizileri arasına yerleştirilmiş iri, sekizgen, çiçek haline sokulmuş yıldızlardan ibarettir. Koyungözü dizilerine “boncuk”, yıldızlara “tutmaç topu” ve köşelerdeki üçgen şekillere “bıçak ucu” denir.

Mersin Yapağı Suyu: Deseni yaprak ve mersin yapağı topu motifinin sıralanmasıyla oluşur.

Öküz Sidiği: Birbirine paralel, boyuna doğru yapılan bir nevi zikzak biçimindeki motife denir.

Keme Dişi: Keme (kemirgen) dişine benzetilen motiftir.

Kedi izi: Bir kare içinde küçük kare ve ardından beş tane karenin köşelerinden oluşturulan diğer bir şeklin oluşturduğu dizilişli motiflerdir.

Deve Suyu: Döşemealtı El Halısının en eski ve köklü bordürüdür. Motif ilk bakışta kuş tesiri bırakır ancak köylülerce deveden esinlenerek meydana getirildiği söylenir. Karşılıklı iki devenin alt ve üste yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu iki deve arasındaki çalı ile tamamlanan motife halk arasında “çalı yiyen deve” de denir.

Nacaklı Su: Ana motif eli belinde kızlardan oluşur. Görünüm olarak üçgeni tamamlayan bir şekli vardır. Düz ve ters yerleşmek suretiyle bordürü meydana getirir.

Coğrafi Sınır İçerisinde Gerçekleşmesi Gereken Üretim, İşleme ve Diğer İşlemler:

Geçmişe eskiye dayanan ve üretimi ustalık becerisi gerektiren Döşemealtı El Halısının, coğrafi sınır ile arasında ün bağı bulunur. Bu sebeple üretimin tüm aşamaları, belirtilen coğrafi sınırdaki gerçekleştirmelidir.

Denetleme:

Denetimler; Döşemealtı Belediyesinin koordinasyonunda ve Döşemealtı Belediyesi ve Döşemealtı İlçe Halk Eğitim Merkezinden ürün hakkında bilgi sahibi en az birer kişinin katılımı ile oluşan denetim mercii tarafından düzenli olarak yılda bir kez, ihtiyaç duyulması veya şikâyet hallerinde her zaman yapılır.

Denetim kriterlerine aşağıda yer verilmektedir.

- Kullanılan ipliklerin uygunluğu
- Boyama yöntemlerinin uygunluğu.
- Cm² başına düşen ilmek sayısı
- Kullanılan düğüm çeşidinin uygunluğu.
- Motif özelliklerinin uygunluğu.
- Halıdaki kompozisyonda geleneksel motiflerin ağırlıklı olması.
- Döşemealtı El Halısı ibaresinin ve mahreç işareti ambleminin kullanımının uygunluğu.

Denetim mercii, kamu kuruluşlarından veya özel kuruluşlardan veya bunlarda görevli uzman gerçek veya tüzel kişilerden denetimin gerçekleştirilmesi sırasında faydalanabilir veya hizmet satın alabilir. Tescil ettiren, hakların korunmasında hukuki süreçleri yürütür.